INVESTITSIYA TASHKILOTLARI FAOLIYATINING IQTISODIY MAZMUNI VA ULARNING MOLIYAVIY BOSHQARUVDAGI O‘RNI

Baykuzieva Saboxatxon Alisher qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro
Universiteti mustaqil izlanuvchisi

Investitsiya tashkilotlari aholi va korxonalarning jamg‘armalarini moliyalashtirishga ehtiyoji bor korxonalar va loyihalarga yo‘naltiradi. Ular investorlar mablag‘larini jalb qilish, investitsiya imkoniyatlarini tahlil etish va kapitalni tanlangan aktivlarga joylashtirish orqali moliyaviy vositachilik vazifasini bajaradi. Jamoaviy investitsiyalashda bir nechta investorning mablag‘i birlashtirilib, umumiy portfel shakllantiriladi. O‘zbekiston Respublikasining «Investitsiya va pay fondlari to‘g‘risida»gi Qonuniga ko‘ra, investitsiya fondi mablag‘ jalb qilish uchun aksiyalar chiqaradigan aksiyadorlik jamiyatidir. Pay fondidagi ulush investitsiya payi bilan tasdiqlanadi. Moliyaviy boshqaruvda portfel tarkibi investorning maqsadi, investitsiya muddati, kutilayotgan daromad va tavakkalchilik darajasiga qarab belgilanadi. Mablag‘ni turli aktivlar, emitentlar va tarmoqlar o‘rtasida taqsimlash alohida korxonaga bog‘liq tavakkalchilikni kamaytiradi. Portfelni baholashda aktivlarni tez sotish imkoniyati, foiz stavkalari va valyuta kursidagi o‘zgarishlar ham hisobga olinadi.

Investitsiya tashkilotlari korxonalarning moliyaviy boshqaruviga ham ta’sir ko‘rsatadi. Qimmatli qog‘ozlarning birlamchi bozorida yangi aksiyalarni sotish korxonaga o‘z kapitalini ko‘paytirish, obligatsiyalarni joylashtirish esa belgilangan muddatga qarz mablag‘i jalb qilish imkonini beradi. Aksiya chiqarilganda yangi investorlar mulkda ulush oladi. Obligatsiya chiqarilganda esa korxona qarzni qaytarish va uning shartlariga muvofiq foiz to‘lash majburiyatini oladi. Ikkilamchi bozorda avval chiqarilgan qimmatli qog‘ozlar investorlar o‘rtasida sotiladi. Bu savdolar aktivning bozor narxi shakllanishiga yordam beradi va investorga zarur paytda sarmoyasini sotish imkonini yaratadi. Korxona moliya menejeri mablag‘ jalb

qilish usulini tanlashda moliyalashtirish qiymatini, kelgusi pul oqimlarini va mulkchilik tarkibidagi o‘zgarishlarni baholaydi.

O‘zbekistonda investitsiya resurslarining ko‘lami 2025-yil yakunlarida yaqqol ko‘rindi. Milliy statistika qo‘mitasining dastlabki ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yil yanvar–dekabr oylarida barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan asosiy kapitalga **591,1 trln so‘m** investitsiya o‘zlashtirilgan. Qo‘mita e’lon qilgan o‘sish sur’ati 2024-yilga nisbatan **110,5 foizni** tashkil etgan. Jami investitsiyaning **528,5 trln so‘mi,** ya’ni **89,4 foizi** markazlashmagan manbalar hissasiga to‘g‘ri kelgan. Korxonalarning o‘z mablag‘lari hisobidan **90,3 trln so‘m,** aholi mablag‘lari hisobidan esa **37,5 trln so‘m** yo‘naltirilgan. Mazkur raqamlar ishlab chiqarish, qurilish va boshqa yo‘nalishlarda asosiy kapitalni shakllantirish uchun safarbar etilgan resurslar ko‘lamini ifodalaydi. s

Moliyalashtirish manbalari tarkibida xorijiy investitsiyalar va davlat kafolatisiz jalb etilgan xorijiy kreditlarning umumiy hajmi **389,6 trln so‘mni** tashkil etgan. Bu asosiy kapitalga yo‘naltirilgan jami investitsiyalarning **65,9 foiziga** teng. Ushbu guruh tarkibidagi xorijiy investitsiyalarning o‘zi **281,1 trln so‘mni** tashkil qilgan. Xorijiy mablag‘lar ulushining kattaligi korxonalar uchun valyuta tavakkalchiligini boshqarish masalasini dolzarb qiladi. Jumladan, korxona tushumining asosiy qismi so‘mda shakllansa va qarz bo‘yicha to‘lovlar xorijiy valyutada amalga oshirilsa, so‘mning qadrsizlanishi qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarini oshirishi mumkin. Shu bois xorijiy moliyalashtirishni baholashda foiz stavkasi, qarz muddati, tushum valyutasi va to‘lov jadvali birgalikda tahlil qilinadi.

Qimmatli qog‘ozlar bozorining 2025-yilgi natijalari investitsiya tashkilotlari faoliyat yuritadigan moliyaviy muhitni tavsiflaydi. «Toshkent» Respublika fond birjasi ma’lumotlariga ko‘ra, yil davomida birja maydonchalaridagi savdolarning umumiy hajmi **17,63 trln so‘mni**, bitimlar soni esa **438 381 tani** tashkil etgan. Yil yakunida birja ro‘yxatidagi aksiyalarning bozor kapitallashuvi **284,63 trln so‘mga** yetgan. Savdo hajmi yil davomida tuzilgan bitimlar qiymatini, bozor kapitallashuvi esa yil oxiridagi aksiyalarning umumiy bozor qiymatini ifodalaydi. Milliy statistika qo‘mitasining asosiy kapital bo‘yicha ma’lumotlari iqtisodiyotda real aktivlarga

yo‘naltirilgan sarmoyani yoritadi. Birja ko‘rsatkichlari esa qimmatli qog‘ozlar bozoridagi savdo faolligi va aksiyalarning bozor qiymatini baholashga xizmat qiladi.

Investitsiya tashkiloti faoliyatining samaradorligi jalb qilingan mablag‘ hajmi, erishilgan daromad, boshqaruv xarajatlari va qabul qilingan tavakkalchilik asosida baholanadi. Boshqaruvchi portfel natijasini tahlil qilganda dividendlar, foiz daromadlari va aktivlar narxining o‘zgarishini hisobga oladi. Investor uchun boshqaruv haqi va bitim xarajatlari chegirilgandan keyin qoladigan sof daromad muhim. Korxonaning uzoq muddatli loyihalarini tanlashda esa kelgusi pul oqimlarini bugungi qiymatga keltirish usuli qo‘llanadi. Sof joriy qiymatni hisoblash kutilayotgan tushumlar loyihaga sarflanadigan mablag‘ni va kapital qiymatini qoplashini baholash imkonini beradi. Sotuv hajmi, xarajatlar yoki valyuta kursi o‘zgarganda loyiha natijasi qanday bo‘lishini tekshirish moliyaviy qarorning asoslanganligini oshiradi.

Moliyaviy boshqaruvda shaffoflik va ichki nazorat ham muhim o‘rin tutadi. Investor mablag‘i qanday aktivlarga yo‘naltirilgani, portfel qiymati qanday hisoblangani va boshqaruv uchun qancha haq undirilganini bilishi kerak. Muntazam hisobot berish investorga portfel natijasini dastlabki maqsadlar bilan taqqoslash imkonini beradi. Boshqaruvchi esa emitentlar, tarmoqlar va valyutalar bo‘yicha belgilangan chegaralarga rioya etilishini kuzatadi, majburiyatlarni bajarish uchun yetarli likvid mablag‘ saqlaydi va bozor sharoiti o‘zgarganda portfel tarkibini qayta ko‘rib chiqadi. Shu tariqa moliyaviy boshqaruv investitsiya qarorini qabul qilish, uning ijrosini nazorat qilish va natijasini baholashni qamrab oladi.

Xulosa qilib aytganda, investitsiya tashkilotlari jamg‘armalarni safarbar etish, kapitalni daromad keltiruvchi aktivlarga yo‘naltirish va tavakkalchilikni boshqarish orqali moliyaviy vositachilik vazifasini bajaradi. 2025-yilda O‘zbekistonda asosiy kapitalga yo‘naltirilgan **591,1 trln so‘mlik** investitsiya uzoq muddatli resurslarni safarbar etish ko‘lamini ko‘rsatsa, fond birjasidagi **17,63 trln so‘mlik** savdo hajmi qimmatli qog‘ozlar bozoridagi faollikni ifodalaydi. Investitsiya tashkilotlarining mazkur jarayonlarga qo‘shadigan hissasi kapitalni

puxta tahlil asosida taqsimlash, investor manfaatiga mos portfel tuzish va moliyaviy natijalar bo‘yicha shaffof hisobot yuritishda namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi. Investitsiya va pay fondlari to‘g‘risida : O‘zbekiston Respublikasining 2015-yil 25-avgustdagi O‘RQ-392-son Qonuni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
2. «Toshkent» Respublika fond birjasi. Birja savdolari sharhi : 2025-yil yakunlari bo‘yicha press-reliz. — 2026.
3. Bodie, Z. Investments / Z. Bodie, A. Kane, A. J. Marcus. — 13th ed. — McGraw Hill, 2024. — ISBN 978-1-266-08596-3.
4. Eshov, M. P. Investitsiya va innovatsiyalar : darslik / M. P. Eshov. — Toshkent : Imzo Print Media Group, 2023. — 456 b.
5. Lukasevich, I. Ya. Investitsionnaya politika : uchebnik i praktikum dlya vuzov / I. Ya. Lukasevich. — 4-e izd., pererab. i dop. — Moskva : Yurayt, 2024. — 137 s. — ISBN 978-5-534-19131-8.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida asosiy kapitalga investitsiyalar : 2025-yil yanvar–dekabr oylari uchun press-reliz. — 2026. — 24-yanvar.